

ยุทธโศภ : ภาพสะท้อนความคิดของทหาร ระหว่าง พ.ศ.
2435 – 2500¹

Yuttakot : a reflection of Thai military ideas,
1892 – 1957

นางสาวปวีณา มุชอเฮด²

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความคิดของทหารในหนังสือยุทธโศภ³ ระหว่าง พ.ศ.2435 – 2500 ในระยะแรกบทความที่ลงตีพิมพ์มีเนื้อหาหลากหลาย เช่น ยุทธวิธีทางทหาร ประกาศและพระราชบัญญัติต่างๆ เป็นต้น ต่อมาช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มีการลงบทความที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการทหารของต่างประเทศ การรบในสงครามของประเทศต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น และภายหลัง

---

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งจากวิทยานิพนธ์เรื่อง การจัดการ การศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ระหว่าง พ.ศ.2491 – 2534 (Education Management of Chulachomkhalo Royal Military Academy 1948 – 1991)

² นักศึกษาปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³ แม้ว่าบนหน้าปกของยุทธโศภจะระบุว่า เป็น “นิตยสารยุทธโศภ” ก็ตาม แต่ภายในยังคงมีการใช้คำว่า “หนังสือ” หรือ “หนังสือพิมพ์” อยู่ เช่นเดิม ดังนั้นในบทความนี้จะใช้คำว่า “หนังสือ” ตลอดทั้งบทความ

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 งานเขียนในหนังสือยุทธโศก เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางการเมือง และการมีรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพายังมีการนำเสนอเกี่ยวกับการปลุกใจให้รักชาติอีกด้วย และเมื่อสงครามสิ้นสุดลงบทความในยุทธโศกจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองและคอมมิวนิสต์ตามบริบททางการเมืองภายหลังการรัฐประหารใน พ.ศ.2490 เป็นต้น ดังนั้น บทความในยุทธโศกจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารซึ่งสอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้น ๆ

คำสำคัญ : ยุทธโศก การทหาร การเมือง

Abstract

This article is a study Thai military ideas as reflected in the context of the Yuttakot Journal from 1892 – 1957. In the early stages in this context was mainly connected with tactics, military affairs, announcement and laws. Subsequently, in the early 20thcentury, the context experienced to comes military development and contends in other countries. After Revolution in 1932, the articles content changed with the political context and the constitution. In addition, during the Greater East Asia War, a countries patriotism made were appear with the end of the war saw the presentation of articles about Politics and communism

after the 1947 coup d' etat. Then Yuttakot's context is reflected of the contemporary military ideas.

Keywords : Yuttakot, Military, Political

บทนำ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 - 2453) เป็นสมัยที่มีการปรับปรุงการทหารเพื่อให้กองทัพของไทยมีรูปแบบของการทหารตามแบบตะวันตก โดยมีการจัดตั้งกรมทหารต่างๆ ขึ้นในพ.ศ. 2430 ซึ่งประกอบด้วยทหารบก 7 กรม คือ กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ กรมทหารรักษาพระองค์ กรมทหารล้อมวัง กรมทหารหน้า กรมทหารฝึพาย กรมทหารปืนใหญ่ และกรมทหารช้าง ส่วนทหารเรือจะแบ่งเป็น 2 กรม คือ กรมเรือพระที่นั่งเวสชาติศรี และกรมอรุสมุพล (สมเด็จพระปิยะมหาราชานุภาพ, 2516: 25) อย่างไรก็ตาม กรมทั้ง 9 กรม นั้นต่างมีอิสระต่อกัน และเพื่อให้มีการบังคับบัญชาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกรมยุทธนาธิการขึ้นใน พ.ศ.2430 โดยรวมทหารบก และทหารเรือเข้าด้วยกัน ต่อมาใน พ.ศ.2435 ได้มีการแบ่งกระทรวงออกทั้งสิ้น 12 กระทรวง และมีเสนาบดีเป็นเจ้ากระทรวง (ปิยนาด บุนนาค, 2550: 71) โดยกำหนดให้กระทรวงกลาโหมมีหน้าที่ในการดูแลกิจการทางทหารทั้งหมด และกำหนดให้กรมยุทธนาธิการเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงกลาโหม อย่างไรก็ตาม สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

เสนาบดีกรมยุทธนาธิการ ได้มีดำริให้จัดพิมพ์ยุทธโกษาขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ความรู้ทางทหาร รวมถึงประกาศต่าง ๆ ของกองทัพ โดยรับรูปแบบมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งกล่าวได้ว่ายุทธโกษาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการทหารที่เกิดขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยยุทธโกษาถือเป็นกระบอกเสียงในการเผยแพร่ความรู้ทางทหารและความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการทหารทั้งในและต่างประเทศให้กับทหารในกองทัพ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความคิดของทหารผ่านงานเขียนหนังสือยุทธโกษา โดยเริ่มจาก พ.ศ.2435 ซึ่งเป็นปีที่หนังสือยุทธโกษาออกจำหน่าย และจะสิ้นสุดใน พ.ศ.2500 ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและเป็นปีที่ “หนังสือยุทธโกษา” เปลี่ยนมาเป็น “นิตยสารยุทธโกษา”

ที่มาของหนังสือยุทธโกษา

ยุทธโกษาเป็นหนังสือสำคัญของกองทัพบก ฉบับแรกออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 21 กันยายน ร.ศ. 111 (พ.ศ.2435) โดยมีรูปแบบตามหนังสือ อามี แอนด์ เนวี แมกกาซีน (Army and Navy Magazine) ของประเทศอังกฤษ ระยะเวลาจะมีการออกจำหน่ายทุก 7 วัน ให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์

และข้าราชการฝ่ายทหาร ส่วนพลเรือน⁴ ถ้าต้องการรับหนังสือเล่มนี้ต้องได้รับอนุญาตจากกรมยุทธนาธิการเสียก่อน (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2435 อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์, 2518: 152 และ กนกวลี ชูชัยยะ, 2528: 46) หนังสือทุกฉบับมีหน้าปกเป็นพระสยามเทวาธิราช มีพระหัตถ์ซ้ายถือไม้เท้า พระหัตถ์ขวาถือปากกาปลายขนนก ด้านหลังเป็นลูกโลกและธงจตุราชูชีพตัวย⁵ เบื้องล่างมีปืนใหญ่ จอบ พลั่ว เสียม ขวาน กระบี่ พร้อมทั้งเครื่องดนตรี คือ แตรเดี่ยว และกลอง (หลง ใสลายสี, 2548: 26) หน้าปกของยุทธโกษแสดงถึงสัญลักษณ์ ของทหารที่มีความเกี่ยวข้องกับอาวุธ และเครื่องดนตรีซึ่งใช้ในการออกรบ เนื้อหาที่พิมพ์ในหนังสือยุทธโกษแต่ละฉบับมี 6 หมวดคือ คำนำ พระราชกฤษฎีกา พระราชกำหนดและกฎหมาย กฎข้อบังคับหรือคำสั่งในกรมยุทธนาธิการ ข่าวการทหารและการยุทธการ พงศาวดารและประวัติของทหาร (แจ้งความหนังสือพิมพ์ยุทธโกษ, 2435: 2)

---

⁴ ประชาชนเริ่มอ่านและส่งบทความมาลงในยุทธโกษหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยไม่ต้องขออนุญาตกับทางกองทัพเหมือนแต่ก่อน

⁵ เป็นธงประจำกองทัพบก สร้างขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเป็นธงพื้นสีแดงขอบมีจักรสีขาวสามด้าน กลางเป็นรูปตราแผ่นดิน

หน้าปกของหนังสือยุทธโกษา ซึ่งมีพระสยามเทวธิราชปรากฏอยู่

(แจ้งความหนังสือพิมพ์ยุทธโกษา, 2435: 1)

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่ลงในยุทธโกษาไม่มีความต่อเนื่องกัน เพราะการออกหนังสือในแต่ละครั้งนั้นมีความยาวเพียง 7-8 หน้าเท่านั้น ต่อมาใน พ.ศ. 2445 หนังสือยุทธโกษาเปลี่ยนมาออกรายเดือน (หนังสือพิมพ์ยุทธโกษา, 2445: 2 อ้างถึงใน กนกวลี ชูชัยยะ, 2528: 46) เพื่อให้เนื้อหาของบทความจบได้ภายในเล่มนั้นการออกจำหน่ายเป็นรายเดือนเช่นนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจาก “หนังสือพิมพ์ยุทธโกษา” มาเป็น “หนังสือยุทธโกษา” ในระยะแรกยุทธโกษามีลักษณะเป็นหนังสือพิมพ์ข่าวทหาร มีการออกจำหน่ายเป็นแผ่นกระดาษ ต่อมารูปแบบการตีพิมพ์มีลักษณะเป็นเล่ม ทำให้รูปแบบเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการพิมพ์ว่า “หนังสือยุทธโกษา” ไว้บนหน้าปกของหนังสือแต่ละฉบับด้วย

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา “หนังสือยุทธโกษา” ได้เปลี่ยนสถานะเป็น “นิตยสารยุทธโกษา” และยังคงออกจำหน่ายเป็นรายเดือน อีกทั้งยังคงมีวัตถุประสงค์ในการให้ความรู้กับการทหาร การยุทธวิธี และ

พัฒนาการทางทหาร โดยผู้ที่เขียนบทความลงในนิตยสารยังเป็นทหารในกองทัพบกที่ส่งบทความลงตีพิมพ์เป็นจำนวนมาก

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโศภระหว่าง พ.ศ.2435 - 2475

หนังสือพิมพ์ยุทธโศภในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกฤษฎีกา พระราชบัญญัติ และกฎระเบียบของทหารแล้ว ยังมีการให้ความรู้ทางการทหารแบบตะวันตก เช่น บทความของร้อยเอกเยรีนี ซึ่งนอกจากจะเป็นบรรณาธิการแล้ว ยังเขียนบทความเรื่อง *คำนำว่าด้วยวิธียุทธศึกษา* (เยรีนี, 2436: 67 - 78) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อก้ำกับการฝึกหัดทหารในกิริยายุทธสงคราม ซึ่งเป็นคำสอนให้กับนักเรียนนายร้อย เพื่อให้สามารถใช้ยุทธวิธีแบบใหม่ได้อย่างคล่องแคล่ว (ภารตี มหาจันทร์, 2518: 155) เพราะเป็นช่วงเวลาที่ได้มีการปฏิรูปการทหารทั้งในด้านการศึกษา และโครงสร้างของกองทัพเพื่อให้มีความทันสมัยตามแบบตะวันตก นอกจากนี้ ยังมีนายทหารที่ส่งบทความลงในหนังสืออีกอยู่หลายครั้ง เช่น ร้อยเอกหลวงประสิทธิราชศักดิ์ซึ่งมักจะลงบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหารของประเทศตะวันตก เช่น *คำนำว่าด้วยการธรรมเนียมทหารประเทศเยอรมัน* (หลวงประสิทธิราชศักดิ์, 2435: 51 - 52) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎข้อบังคับ และแบบแผนการทหารของเยอรมัน บทความเรื่อง *คำนำว่าด้วยความเสียตาย* (หลวงประสิทธิราชศักดิ์, 2436: 290 - 291) เป็นบทความที่แสดงถึงทัศนคติในการเป็นทหารของผู้เขียนที่เข้ามารับราชการในช่วงที่ประเทศไม่มีสงครามทำให้ไม่สามารถใช้การทหารที่ได้ศึกษามาให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีบทความของพลตรีพระยาสิทธิราชเดโช เรื่อง *คำ*

นำว่าด้วยลักษณะการจัดการทหารบกในทวีปยุโรป (พระยาสิทธิราชเดโช, 2435: 67 – 68) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทหารสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรปที่มีความเจริญรุ่งเรืองและทันสมัยที่สุดในช่วงเวลานั้น เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการนำเสนอบทความจะสอดคล้องกับบริบททางการเมืองการทหารในเวลานั้นคือการปรับปรุงกองทัพให้เป็นไปตามรูปแบบตะวันตกและทำให้ความคิดของทหารสะท้อนผ่านงานเขียนซึ่งเกี่ยวข้องกับการทหารของชาติตะวันตกที่สยามได้นำมาปรับใช้

บทความที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือยุทธโกษาเริ่มมีมากขึ้นหลัง พ.ศ.2449 เป็นต้นมา หลังจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสด็จกลับมารับราชการในกองทัพ และทรงสนับสนุนให้ทหารมีความตื่นตัวในการนำความรู้มาตีพิมพ์ลงในยุทธโกษา (อัจฉราพร กมุทพิสมัย, 2542: 62) เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับการทหารเผยแพร่ให้กับนายทหารในกองทัพให้ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น สมเด็จพระเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถทรงเขียนบทความลงในยุทธโกษาด้วย และการนำเสนอบทความในแต่ละครั้งทหารหรือนักเรียน นายร้อยที่เสนอบทความลงในยุทธโกษามักจะสอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัวลงไปในงานเขียนด้วย และทำให้เกิดการเปรียบเทียบกับชาติอื่น ทั้งในเรื่องของการทหารและด้านการปกครอง เพราะผู้เขียนบทความเหล่านี้ต่างมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศ โดยเฉพาะการปรับปรุงการทหารเพื่อให้เหมือนกับชาติตะวันตก

การนำเสนอบทความลงในหนังสือยุทธโกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถโดยส่วนใหญ่จะเป็นบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหาร

หลักยุทธศาสตร์ และการรบ เช่น บทความเรื่อง *พงษาวดารความเปลี่ยนแปลงในวิธีการทำสงคราม* (สมเด็จพระเจ้าฟ้าปิณฑุโลกประชานาถ, 2452: 937-958) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางการทหารในเรื่องยุทธวิธี อาวุธ และวิธีการจัดการของทหาร โดยทรงยกตัวอย่างอาณาจักรที่มีความสำคัญทางทหาร เช่น อียิปต์ กรีก โรมัน เป็นต้น เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นถึงพัฒนาของการรบ และยุทธวิธีการรบของอาณาจักรต่าง ๆ ที่มีความสำคัญของโลกเพื่อให้นายทหารในกองทัพได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงทางยุทธวิธีการรบของอาณาจักรเหล่านั้น นอกจากนี้ ยังมีบทความเรื่อง *คำแนะนำในการประลองยุทธ์กองทัพผสม* (สมเด็จพระเจ้าฟ้าปิณฑุโลกประชานาถ, 2452: 499-590) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการวางยุทธศาสตร์การทหาร และรูปแบบของการรบ โดยนำหลักการผสมผสานของกองทหารในหน่วยต่าง ๆ เช่น ทหารม้า ทหารช่าง มารวมกันและกำหนดบทบาทและหน้าที่ของทหารในการออกรบยามมีสงคราม

อย่างไรก็ตาม บทความที่ได้รับความนิยมจากทหารและนำมาแปลลงยุทธโศกอยู่บ่อยครั้งจะเป็นบทความที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาของกองทัพ การนำเสนอความคิดทางการเมือง และบทความเกี่ยวกับการรบในสมรภูมิต่าง ๆ โดยเฉพาะบทความที่เกี่ยวข้องกับสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (Russo Japanese War) ซึ่งเป็นสงครามที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.2447-2448 ทำให้ภายหลังสงครามมีบทความของทหารหลายคนซึ่งสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้นำเสนอบทความลงในหนังสืออยู่หลายบทความ โดยมีเนื้อหาเชิดชูญี่ปุ่นที่สามารถเอาชนะประเทศมหาอำนาจในขณะนั้นอย่างรัสเซียได้ เช่น บทความของว่าที่ร้อยตรีเต็ก เรื่อง *การสงคราม*

ญี่ปุ่นและรัสเซียซึ่งได้ทำมาแล้วต่อกันเมื่อเร็ว ๆ นี้ (เต็ก, 2450: 45-50) โดย
 ว่าที่ร้อยตรีเต็กได้เขียนบทความโดยแปลจากหนังสือพิมพ์ La Revue In
 Chinoise ซึ่งแปลมาจากหนังสือภาษาอังกฤษของ นายพลเซอร์จอห์น แฮ
 มิลล์ อีกทอดหนึ่งนายพลท่านนี้เป็นข้าหลวงของอังกฤษที่ได้รับอนุญาตจาก
 กองทัพญี่ปุ่นให้เข้าไปสังเกตการณ์ในช่วงสงครามรัสเซีย – ญี่ปุ่น บทความ
 ของว่าที่ร้อยตรีเต็ก นำเสนอข้อมูลจากมุมมองของญี่ปุ่นเท่านั้น และตำหนิ
 นายพลของรัสเซียเกี่ยวกับการรบที่ตำบลซันเตอร์ปู เนื่องจากนายทหาร
 บางส่วนไม่เชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชาจนทำให้เกิดความพ่ายแพ้ต่อ
 กองทัพญี่ปุ่น อีกทั้งนายพลของรัสเซียพยายามที่จะถอยหนีเพื่อที่จะเอาชนะ
 แต่ผลสุดท้ายกองทัพอของรัสเซียก็พ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่น

นอกจากนี้ ว่าที่ร้อยตรีเต็ก ยังเขียนบทความเกี่ยวกับการรบของ
 รัสเซียและญี่ปุ่นลงในหนังสือยุทธโศกอีกหลายบทความ เช่น *ข่าว
 เปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นรัสเซีย* (เต็ก, 2450: 193 – 204) เป็นบทความที่แปล
 มาจากหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ โดยแสดงความเห็นในเชิงดูหมิ่นรัสเซียใน
 เรื่องของระเบียบวินัยทางทหารว่าเป็นพวกไม่มีความรู้และไม่มีความเพียร
 พยายาม แต่ยกย่องระเบียบวินัยของทหารญี่ปุ่นว่าเป็นพวกที่มีความว่องไว
 และมีความพยายามต่อสู้เพื่อเอาชนะต่อความยากลำบาก หรือในประเด็น
 ของทหารรัสเซียเกี่ยวกับการยิง ปืนใหญ่ ซึ่งว่าที่ร้อยตรีเต็กได้แสดงความ
 คิดเห็นว่าทหารรัสเซียไม่มีความรู้มากพอที่จะใช้ปืนในการยิงข้าศึกแตกต่าง
 จากทหารญี่ปุ่นที่มีความรู้ในการใช้ปืนมาก

การมองรัสเซียอย่างมีอคติในเรื่องของระเบียบวินัยทางทหารของรัสเซียเช่นนี้ ทำให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถทรงเขียนบทความเรื่อง *แก้ความเข้าใจผิดที่คาดเคลื่อนในข่าวเปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นกับรัสเซีย* (สมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถ, 2450: 416 - 428) เนื่องจากผู้อ่านบางคนไม่ได้มีความรู้ทางทหารได้อย่างทั่วถึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อผู้อ่านได้ ประเด็นที่ทรงโต้แย้งกับว่าที่ร้อยตรีเต็ก เช่น การใช้ปืนของทหารรัสเซีย ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถทรงเห็นว่า ทหารที่ไปรบในสงครามรัสเซียญี่ปุ่นนั้น เป็นทหารกองหนุนซึ่งออกรบได้เพียงไม่กี่ปีเท่านั้น จึงไม่ค่อยชำนาญการยิงปืนสักเท่าใดและมีเป็นจำนวนน้อย โดยการที่จะมองทหารรัสเซียทั้งหมดว่ายิงปืนไม่เป็นนั้น เป็นการมองแบบมีอคติ และเป็นไปไม่ได้เลยที่ผู้บัญชาการจะไม่สอนทหารทั้งกองทัพในการใช้ปืน (สมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถ, 2450: 416-428) นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงแก้ไขประเด็นเรื่องปืนใหญ่ของทหารรัสเซีย ซึ่งว่าที่ร้อยตรีเต็ก ได้แปลความออกมาว่าการยิงปืนใหญ่ของทหารรัสเซียไม่รู้จักรการยิงปืนใหญ่ต้องมีการฝึกกันมาในรถไฟ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถทรงโต้แย้งว่า เป็นช่วงที่ทหารรัสเซียเปลี่ยนรูปแบบปืนใหญ่จากแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ ซึ่งจะต้องใช้เวลายาวนานในการเรียนรู้สิ่งดังกล่าว (สมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถ, 2450: 428) การโต้แย้งของสมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถที่มีต่อบทความแปลของว่าที่ร้อยตรีเต็กถือเป็นการให้ความรู้ทางทหารในอีกมุมมองหนึ่ง และสะท้อนให้เห็นว่าทหารส่วนหนึ่งมีความชื่นชมญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศเล็กและสามารถเอาชนะรัสเซียได้ เพราะญี่ปุ่นได้มีการปรับปรุงการทหารให้ทันสมัย ส่วนสมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถซึ่งสำเร็จ

การศึกษาจากรัสเซียทำให้ทรงเห็นโครงสร้างการทหารของรัสเซียมากกว่าผู้อื่นจึงทำให้พระองค์ต้องเขียนบทความโต้แย้งว่าที่ร้อยตรีเด็กไม่ให้มองรัสเซียอย่างมีอคติ

นอกจากนี้ ยังมีบทความที่น่าเสนอข่าวการทหารของต่างประเทศอีกหลายบทความ เช่น *ข่าวการเปลี่ยนแปลงทหารบกในประเทศจีน* ของ ร้อยเอกวาด (วาด, 2450: 34 – 44) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการทหารของจีนได้มีการจัดทัพตามรูปแบบสมัยใหม่ บทความเรื่อง *กำลังกองทัพบกอังกฤษ* (ผิน, 2450: 619 – 625) ซึ่งกล่าวถึง การจัดกองทหารของอังกฤษแบบใหม่ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ การปกครองบังคับบัญชา การแบ่งท้องที่เป็นจังหวัดหรือมณฑล และการป้องกันรักษาชายฝั่งทะเลฝ่ายทหารบก ซึ่งเป็นการจัดทัพรูปแบบใหม่เป็นการทำให้การทำงานของหน่วยทหารที่สังกัดอยู่ในกองทัพบกของประเทศอังกฤษสามารถทำงานได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีบทความเกี่ยวกับการทหารของต่างประเทศ เช่น บทความเรื่องปืนกลในกองทัพญี่ปุ่นของร้อยเอกชวน บทความเรื่องวิธีการจัดการทหารของญี่ปุ่น และบทความเรื่องการทหารของประเทศบุลกาเรีย โดยทั้ง 2 บทความเป็นของร้อยเอกจำรัส เป็นต้น (อัจฉราพร กุมทพิสมัย, 2542: 65) บทความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความต้องการของการทหารที่จะเปลี่ยนแปลงการทหารของประเทศสยามในเวลานั้นให้มีความทันสมัยเหมือนกับประเทศอื่นในยุโรป และบางประเทศในเอเชีย โดยเฉพาะญี่ปุ่น

หลังเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.130 (พ.ศ.2453) ไม่พบว่ามีการเขียนบทความในเชิงสอดแทรกความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการทหารให้เป็นแบบประเทศอื่นมากเท่าใดนัก สะท้อนให้เห็นว่าทหารระมัดระวังที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการทหารของสยาม และส่งผลต่อรายวิชาทำให้โรงเรียนนายร้อยทหารบกต้องถอนวิชาการเมืองการปกครองที่เคยสอนออกไปจากรายวิชาที่นักเรียนนายร้อยต้องศึกษา อันเนื่องมาจากทางกระทรวงกลาโหมมองวิชานี้จะส่งผลต่อความคิดของนักเรียนนายร้อย เพราะการปกครองของประเทศต่างๆ นั้นไม่เหมือนการปกครองของสยาม เพราะทหารส่วนหนึ่งต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองให้เหมือนกับนานาอารยประเทศ อย่างไรก็ตาม บทความในยุทธโศกยังคงให้ความรู้ของทหารเป็นหลัก เช่น บทความเรื่อง *รายงานการศึกษาและการฝึกวิชาแพทย์ในสนาม* ของ ร้อยตรีชื่น ซึ่งตีพิมพ์เมื่อพ.ศ.2455 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการฝึกทหารของประเทศอังกฤษ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้หากเกิดสงคราม หรือบทความเรื่อง *กฎว่าด้วยอำนาจการลงอาญาทหารบกและคำอธิบาย* ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถ (สมเด็จพระเจ้าฟ้าพิชฌุโลกประชานาถ, 2454: 529 -549) โดยกฎดังกล่าวประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ร.ศ.131 โดยเนื้อหาของบทความกล่าวถึงบทลงโทษทหารที่กระทำผิดจากกบฏ ร.ศ.130 โดยทรงอธิบายกฎการลงโทษดังกล่าวเพิ่มเติมเพื่อให้ทหารมีความเข้าใจต่อกฎการลงโทษเพิ่มมากขึ้น

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโศกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 หนังสือยุทธโกษาได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นหนังสือพิมพ์ทหารบก⁶ เนื่องจากทางกระทรวงกลาโหมไม่ต้องการให้มีการพิมพ์หนังสือหลายฉบับจึงได้ยุบหนังสือยุทธโกษา และเปลี่ยนมาเป็นหนังสือพิมพ์ทหารบกแทน นอกจากนี้คณะราษฎรได้พยายามใช้หนังสือพิมพ์ฉบับใหม่มาเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลในการปลูกฝังความคิดทางการเมืองให้แก่ทหารในกองทัพคือ ให้ทหารปกป้องรัฐธรรมนูญและสถาบันกษัตริย์ในคราวเดียวกัน ซึ่งเดิมทหารถูกสอนให้ปกป้องสถาบันกษัตริย์เท่านั้น แต่ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ทหารต้องปกป้องรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นอีกหน้าที่ซึ่งทหารพึงกระทำ อย่างไรก็ตาม แม้บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ทหารบกจะแถลงว่าการลงบทความในหนังสือพิมพ์ไม่มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิทางการเมืองแบบใหม่ก็ตาม (หลวงธนะสิริพิชัย, 2475: 3-4) แต่พบว่าหลายบทความที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ทหารบกมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเมือง นอกจากนี้คณะราษฎรยังต้องการให้นายทหารส่งบทความลงตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ เช่น บทบาทและหน้าที่ของทหารและกองทัพที่มีต่อการเมือง การปกครอง และยุทธวิธีทางทหาร เป็นต้น และการแสดงออกเกี่ยวกับความคิดเห็นทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ทหารบกจะน้อยมากเมื่อเทียบกับการตีพิมพ์บทความลงในหนังสือยุทธโกษา เนื่องจากเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองจึงทำให้ทหาร

---

⁶ ต่อมาใน พ.ศ.2479 หนังสือได้เปลี่ยนมาเป็นหนังสือยุทธโกษาเช่นเดิม

แสดงออกเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองน้อย เพราะทหารยังไม่มีความเข้าใจ ในระบอบการปกครองแบบใหม่เท่าใดนัก จึงทำให้ต้องมีการให้ความรู้ เกี่ยวกับการปกครองในรูปแบบใหม่นี้ให้กับนายทหารในกองทัพผ่าน หนังสือพิมพ์ทหารบก

จาก “ยุทธโกษ” สู่ “หนังสือพิมพ์ทหารบก” : การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองของทหารภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

หนังสือพิมพ์ทหารบกมีอายุ 4 ปี ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ.2475 - 2479 ฉบับแรกออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ.2475 โดยจำหน่ายให้กับทหารในกองทัพ และประชาชนทั่วไปที่สนใจการทหารสามารถซื้อหนังสือดังกล่าวโดยที่ไม่ต้องขออนุญาตจากกระทรวงกลาโหมแต่อย่างใด เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ดังกล่าวนอกจากจะมีบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหารแล้วยังเพิ่มเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเข้ามาในหนังสือพิมพ์ด้วย เพื่อให้นายทหารในกองทัพเข้าใจการปกครองในรูปแบบผ่านบทความในหนังสือพิมพ์ทหารบก ตัวอย่างบทความ เช่น *เรื่อง คำอธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475* (หลวงพลพิწყการ, 2475: 52 – 58) อธิบายความหมายของธรรมนูญการปกครองและสาเหตุที่สยามได้มีธรรมนูญในการปกครอง ตอนหนึ่งผู้เขียนวิพากษ์วิจารณ์กษัตริย์บางพระองค์ในอดีตเกี่ยวกับการกดขี่ราษฎร และประพุดิตนไม่เหมาะสมตามหลักทศพิธราชธรรม แม้มีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นก็ยังยึดตามธรรมเนียมเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะ

การปกครองให้ดีขึ้น กระทั่งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 สถาบันกษัตริย์และคณะอภิรัฐมนตรีสภาก็ยังไม่มีความเข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎร และความต้องการของราษฎรส่วนมากเลยแม้แต่น้อย จนทำให้ราษฎรกลุ่มหนึ่งต้องลุกขึ้นทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยบทความดังกล่าวของหลวงพลพินัยการเป็นบทความต่อเนื่องและเป็นบทความที่ไม่ได้จบภายในฉบับเดียว แต่ทว่าบทความดังกล่าวกลับตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ทหารบกแค่ฉบับเดียวเท่านั้น และทางบรรณาธิการได้มีการระงับบทความโดยไม่ทราบสาเหตุ (หลวงรณสิทธิพิชัย, 2475: 3-4) หากมองบริบทในเวลานั้น การวิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองอาจจะก่อให้เกิดความวุ่นวายจึงทำให้ทางบรรณาธิการระงับบทความ เพราะนายทหารส่วนหนึ่งยังคงมีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ อาจทำให้เกิดความไม่พอใจได้

นอกจากนี้ยังมีบทความที่มีเนื้อหาในการยกย่องและเชิดชูรัฐธรรมนูญ เช่นบทความเรื่อง *เทิดรัฐธรรมนูญ* (สุตรจิต จารุศรณี, 2475: 2 - 4) ที่มีเนื้อหาเชิดชูรัฐธรรมนูญของของสยาม และตระหนักว่ารัฐธรรมนูญคือของขวัญสำหรับประชาชนทุกคน โดยผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นว่า ในฐานะคนไทยควรที่จะพิทักษ์และปกป้องรัฐธรรมนูญให้มีความยั่งยืนต่อไป และพร้อมที่จะเสียสละชีวิตเพื่อที่จะปกป้องรัฐธรรมนูญให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต หรือบทความเรื่อง *ทหารรัฐธรรมนูญ* (หลวงสารานุประพันธ์, 2475: 142 - 155) เนื้อหาเน้นบทบาทและหน้าที่ของทหารในการปกป้องรัฐธรรมนูญ เพิ่มเติมจากการปกป้องชาติและพระมหากษัตริย์ หากมีผู้คิดที่จะทำลายรัฐธรรมนูญก็จะเท่ากับทำลายชาติและพระมหากษัตริย์อีกด้วย

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แสดงความคิดเห็นอีกว่า การมีพรรคการเมืองจะทำให้เกิดความวุ่นวาย ทหารก็จะทำหน้าที่ในการปราบปราม บทความดังกล่าวได้แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างชัดเจนในความต้องการที่จะให้ทหารทำหน้าที่ในการปกป้องรัฐธรรมนูญ และบทความเรื่อง *ทหารของชาติ* (ร.ร.ภ. (นามแฝง), 2475: 18 – 27) ได้แสดงความคิดเห็นในทิศทางเดียวกันกับบทความของหลวงสารานุประพันธ์ โดยระบุถึงความจำเป็นของการมีทหาร เพราะมีคนส่วนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่าไม่ควรมีทหาร โดยอ้างเหตุผลว่าทหารไม่มีความคิด มีทหารสิ้นเปลืองงบประมาณ และเปรียบทหารเหมือนแขกยาม เป็นต้น (ร.ร.ภ., 2476: 23-25) ซึ่งผู้เขียนมองว่าการมีทหารนั้นจะสามารถช่วยในการปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีบทความของหลวงรณสีธิพิชัย เรื่อง *ทหารกับการเมือง* (หลวงรณสีธิพิชัย, 2476: 54 – 62) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการที่ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งผู้เขียนมองว่า ทหารจำเป็นจะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เพราะทุกครั้งที่มีปัญหาทางการเมืองการที่จะรักษาความสงบได้ก็จะมีแต่กำลังทางทหารเท่านั้นที่จะกระทำได้ เพราะทหารมีหน้าที่ในการปกป้องชาติ เป็นทหารของชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักที่ทหารจะต้องพึงกระทำ ซึ่งผู้เขียนได้เน้นย้ำถึงคำว่าทหารของชาติ ว่า การเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 นั้น ไม่ใช่การกระทำของทหารในการปกป้องรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่ทหารพึงกระทำเพื่อป้องกันความสงบ และพึงให้ชาติได้ดำรงอยู่ เพราะทหารทำงานเพื่อชาติ และทหารไม่ได้เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการต่อสู้กับฝ่ายตรงข้ามในครั้งนั้น ซึ่งบทความดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ทหารในเวลานั้นมักถูกมองว่า เป็นเครื่องมือของ

รัฐบาลในการต่อสู้กับฝ่ายตรงข้ามอยู่บ่อยครั้ง จนผู้เขียนคือหลวงรณสิทธิพิชัย ต้องเขียนบทความขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของทหารที่ทำเพื่อชาติ ไม่ได้ทำเพื่อรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบทความที่เขียนในทำนองเดียวกันคือเรื่อง *การทหารกับการเมือง* (อัครวารุ, 2476: 51–57) ได้แสดงความคิดเห็นในทำนองเดียวกับหลวงรณสิทธิพิชัยว่า ผู้คนมักมองทหารว่าเป็นคนของรัฐบาลจากกรณีของการปราบกบฏบวรเดชใน พ.ศ. 2476 นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับทหารต้องเป็นนักการเมืองหรือไม่ โดยแสดงความคิดเห็นว่า ทหารอาจมีหน้าที่เป็นนักการเมืองด้วยหากมีความจำเป็น ซึ่งหมายความว่า ทหารจะทำการรัฐประหารเพื่อขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศเสียเอง เพื่อยุติความวุ่นวาย (อัครวารุ, 2476: 56)

นอกจากบทความของทหารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็นเรื่องรัฐธรรมนูญและการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยแล้ว ยังมีบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหารอีกด้วย ซึ่งพบว่าบทความประเภทการทหารนั้นมีจำนวนมากกว่าบทความที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญและการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย ซึ่งตรงกับรูปแบบของหนังสือพิมพ์ทหารบกที่บรรณาธิการได้แถลงว่าต้องการให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จะแสดงออกทางการเมืองให้น้อยกว่าหนังสือยุทธโศภ โดยบทความทางทหารที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ทหารบก เช่น เรื่อง *การป้องกันการใช้เครื่องบิน* (พระยาทรงสุรเดช, 2475: 7 – 18) เนื้อหาของบทความเกี่ยวกับการใช้เครื่องบินในยามสงคราม บทความเรื่อง *การหัดทหารใหม่* (ขุนถนอมนิติเวชช์, 2475: 28 – 38) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการฝึกทหารในการเดิน การเตรียมร่างกายตั้งแต่

กล้ามเนื้อ และหัวใจเพื่อให้พร้อมกับการเป็นทหาร (ขุนถนอมนิติเวช, 2475: 30-31) และบทความเรื่อง *การศึกษาของนักเรียนนายร้อย* (ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ทหารบก, 2476: 41 – 49) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาของนักเรียนนายร้อย บทความดังกล่าวเป็นการโต้แย้งที่มีผู้กล่าวว่า การศึกษาของนักเรียนนายร้อยของไทยเป็นการศึกษาที่เน้นในเรื่องเกี่ยวกับตำรา เน้นการฝึกภาคสนามน้อยกว่าการศึกษาในห้องเรียน ผู้เขียนได้ยกประโยชน์ของรายวิชาต่าง ๆ ที่ศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เช่น การศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่เพื่อให้นักเรียนนายร้อยมีความรู้เกี่ยวกับทหารปืนใหญ่ และสามารถมีความรู้ได้อย่างกว้างขวางทั้งในเรื่องปืนใหญ่และเรื่องทหารราบ การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์การสงครามเพื่อให้นักเรียนนายร้อยมีความรู้ประกอบกับการสอนในหัวข้อวิชายุทธศิลป์ เป็นต้น (ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ทหารบก, 2476: 44-45) ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นลงท้ายว่า นักเรียนนายร้อยของไทยมีการเรียนรู้ในทางปฏิบัติเป็นพื้นฐาน ส่วนการเรียนในตำรานั้นเป็นการเรียนเพื่อเตรียมความคิดที่จะนำไปสู่ทางปฏิบัติในอนาคต

บทความในหนังสือพิมพ์ทหารบกนอกจากนายทหารที่เป็นผู้เขียนแล้ว ยังมีบทความของนักเรียนนายร้อยตีพิมพ์อยู่หลายบทความ เช่น บทความเรื่อง *ขวัญของทหาร* (ประสิทธิ์ สุชีวะ, 2476: 21 – 23) เนื้อหาของบทความกล่าวถึงการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับทหารทั้งในยามสงบและยามสงคราม หรือบทความเรื่อง *ชาติที่พร้อมรบ* (เจริญ วัฒนวงษ์ศิริ, 2476: 2 – 11) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้กำลังในการป้องกันประเทศ และกำลังทางทหารที่จะต้องพร้อมรบตลอดเวลาทั้งในเวลาการรุกราน หรือการป้องกัน

ตนเอง และบทความเรื่อง *สงครามอเมริกาญี่ปุ่น* (ไสว เกตุสุวรรณ, 2475: 24 – 31) เป็นบทความเปรียบเทียบกำลังอาวุธ และยุทธศาสตร์ระหว่างอเมริกาและญี่ปุ่นในมหาสมุทรแปซิฟิก และหากมีการประกาศสงคราม ผู้เขียนเห็นว่าทั้งญี่ปุ่นและอเมริกาต่างฝ่ายต่างมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่แตกต่างกัน แต่เห็นว่าอเมริกาจะมีชัยชนะ (ไสว เกตุสุวรรณ, 2475: 30) เพราะอเมริกามีความเจริญทั้งอาวุธและการได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ เป็นต้น บทความที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นส่วนหนึ่งของบทความที่นักเรียนนายร้อยได้ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ทหารบก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนนายร้อยมีความตื่นตัวที่จะนำเสนอความรู้ทางทหารลงในหนังสือพิมพ์ทหารบก รวมถึงได้มีการแสดงความคิดเห็นของตนเองลงในบทความดังกล่าวด้วย

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโศกช่วงสงครามมหาเอเซียบูรพา (พ.ศ. 2484 – 2488)

การเข้าร่วมสงครามมหาเอเซียบูรพากับฝ่ายญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ. 2484 ซึ่งมีสาเหตุจากความต้องการดินแดนที่เคยเสียให้กับฝรั่งเศสและอังกฤษให้กลับคืนมาเป็นของไทย และการดำเนินนโยบายเชื้อผู้นำชาติพันธุ์ทำให้บทความที่ตีพิมพ์ลงในยุทธโศกมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติ และการปลุกใจ รวมถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับการทหาร ยุทธวิธีทางการรบ ข่าวการรบต่าง ๆ และข่าวทั่วไป เป็นต้น ตัวอย่างบทความในช่วงนี้ได้แก่ บทความเรื่อง *กรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส* (พโยม จุลานนท์, 2484: 19 – 41) โดยเนื้อหาของบทความมีลักษณะในเชิงชาตินิยมที่กล่าวถึงความเหมาะสมที่ไทยจะเป็นผู้ครอบครองดินแดนอินโดจีนของ

ฝรั่งเศส ซึ่งผู้เขียนได้ยกลักษณะร่วมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ว่าดินแดนเหล่านี้เป็นของไทยโดยแท้จริง แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสก็ตาม ซึ่งการนำเสนอบทความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ทางการเมือง กรณีไทยและฝรั่งเศสเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการเรียกร้องดินแดนของลาวและเขมรคืนจากฝรั่งเศส จนสุดท้ายไทยได้ปกครองดินแดนดังกล่าวและจัดตั้งเป็นจังหวัดใหม่ขึ้น 4 จังหวัด คือจังหวัดนครจำปาศักดิ์ จังหวัดล้านช้าง จังหวัดพิบูลสงครามและจังหวัดพระตะบอง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารในเชิงชาตินิยมเกี่ยวกับการเสียดินแดนของไทยให้กับฝรั่งเศส เพราะทหารมองว่าการเสียดินแดนดังกล่าวเป็นเพราะฝรั่งเศสใช้กลอุบายในการช่วงชิงดินแดนไปครอบครองอย่างไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีบทความทางทหารที่ตีพิมพ์ในช่วงสงคราม เช่น บทความเรื่อง *เครื่องบินดำทิ้งระเบิด* (สมบุรณ์ วิริยศิริ, 2484: 41 – 46) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้เครื่องบินรบเพื่อทิ้งระเบิดในช่วงของสงคราม บทความเรื่อง *สงครามหรือสันติภาพ* (พิน รุทธาคณี, 2485: 65 – 72) เป็นบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกิดสงครามในแต่ละครั้งจะส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประเทศที่เป็นชนวนของสงคราม นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงหน้าที่ของคนไทยในช่วงของสงคราม ซึ่งผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นว่าให้ประชาชนมั่นใจรัฐบาล และทหารซึ่งมีความเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในช่วงของสงครามได้ เป็นต้น (พิน รุทธาคณี, 2485: 71)

นอกจากนี้ ยังมีบทความในเชิงปลุกใจอีกหลายบทความเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งหลังจากมีการประกาศรัฐนิยมทั้ง 12 ประการ พบว่ามีบทความที่เกี่ยวข้อง

กับการเชิดชูชาติ การยกย่องนโยบายรัฐนิยม และการยกย่องผู้นำอยู่หลายบทความ เช่น บทความเรื่อง *รักษาดีต้องสร้างชาติ* (แสง ทักษะสุด, 2484: 45 – 51) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเคารพบูชาชาติ และการปฏิบัติตามนโยบายรัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ อันเป็นลัทธิชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากนี้ ทักษะสุดของประชาชนที่มีต่อทหารเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนได้หันมาสนับสนุนเงินบำรุงการทหารเพิ่มมากขึ้นภายหลังจากกรณีพิพาทอินโดจีนกับฝรั่งเศส (แสง ทักษะสุด, 2484: 48-49) เพราะประชาชนเริ่มมีความเชื่อมั่นต่อสถาบันทหารว่าจะสามารถนำพาประเทศให้สามารถเจริญรุ่งเรืองได้ อีกทั้งการได้ดินแดนคืนจากฝรั่งเศสประชาชนยังเชื่อมั่นไปอีกว่าจะสามารถได้ดินแดนอื่นกลับคืนมาได้เช่นกันหลังเคยสูญเสียให้กับมหาอำนาจเมื่อครั้งอดีตที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังมีบทความเรื่อง *แนวหลัง* (อุดม พุทธิเกษตริน, 2484: 47 – 64) ผู้เขียนได้ให้ความหมายว่าแนวหลังคือ พลเมืองทุกคน ที่ไม่ใช่ทหาร และหน้าที่ของแนวหลังในช่วงของสงครามคือ การเป็นขวัญกำลังใจให้กับทหารซึ่งเข้าไปรบในแนวหน้า และการปฏิบัติตัวในยามสงครามซึ่งอาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค และบางสิ่งอาจมีราคาสูง ซึ่งผู้เขียนได้เสนอว่า ควรให้ความสำคัญกับของอุปโภคบริโภคกับทหารเป็นอันดับแรก เพราะพวกเขาเหล่านี้คือผู้ที่ออกรบ และในฐานะแนวหลังควรเสียสละสิ่งเหล่านี้ให้กับบรรดาทหารเสียก่อน ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่สามารถปฏิบัติได้โดยที่ไม่ต้องออกรบ และบทความปลุกใจอีกบทหนึ่งคือ *ความสามัคคีคือกำลังใหญ่ของชาติ* (ชาน ชานใช้จักร, 2484: 45 – 49) เนื้อหาของบทความกล่าวถึงการสร้างความสามัคคีโดยอาศัยหลักการสร้างความสามัคคี 7 ประการคือ ความ

ข้อสัถย์ การปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ความอดทน การระลึกถึงพรหมวิหาร 4 ประการ การให้อภัยต่อกัน การสำนึกผิด และการมีสัมมาคารวะ ซึ่งการสร้างความสามัคคีทั้ง 7 ประการนั้นเป็นสิ่งที่คนในชาติจะต้องพึงกระทำเพื่อให้เกิดความสามัคคีในช่วงที่ประเทศเกิดสงคราม โดยบทความที่ยกตัวอย่างมานั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารที่เกิดขึ้นในช่วงของสงครามเกี่ยวกับการพยายามสร้างความสามัคคีและปลุกใจคนในชาติให้สามารถนำพาประเทศฝ่าวิกฤตของสงครามไปให้ได้ บทความที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ามีความเกี่ยวเนื่องกับประชาชนเนื่องจากประชาชนหันมาอ่านหนังสือยุทธโศกเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในพ.ศ.2485 หนังสือยุทธโศกต้องยุติลงชั่วคราว เนื่องจากสถานการณ์สงคราม และกลับมาพิมพ์จำหน่ายอีกครั้งใน พ.ศ.2489

ดังนั้น การตีพิมพ์บทความลงในหนังสือพิมพ์ยุทธโศกช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารควบคู่ไปกับบริบททางการเมืองของไทยในช่วงเวลานั้นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ การทหาร ความรักชาติ และการปลุกใจในช่วงสภาวะของสงคราม ซึ่งทหารมองว่า การเชื่อผู้นำจะสามารถนำพาประเทศชาติให้สามารถพ้นวิกฤตต่าง ๆ ได้ และประชาชนจะเป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถส่งเสริมให้ชาติมีความเข้มแข็งได้ นอกจากนี้ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังพบว่าประชาชนทั่วไปส่งบทความมาตีพิมพ์ อาจเพราะบทความที่ลงในยุทธโศกมีเนื้อหาในทางปลุกใจเป็นส่วนใหญ่ และกองทัพก็อนุญาตให้ประชาชนอ่านหรือส่งบทความลงยุทธโศกได้

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโศกภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา – พ.ศ.2500

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลง สถานการณ์ทางการเมืองได้คุกรุ่นขึ้นอีกครั้ง ภายหลังจากการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ทำให้ทหารกลับมาใช้อำนาจนับจากการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังสภาไม่อนุมัติ “พระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487” และ “พระราชกำหนดพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช 2487” เพื่อให้จังหวัดสระบุรีเป็นเมืองแห่งศาสนาและเขตปลอดทหาร หลังจากนั้นเป็นช่วงที่พลเรือนได้ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่าง พ.ศ.2488-2490 แต่เป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น แต่การรัฐประหารใน พ.ศ.2490 ทำให้ทหารกลับเข้ามามีบทบาทและอำนาจทางการเมืองอีกครั้ง และครองอำนาจมาอย่างยาวนานจนถึง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อำนาจของทหารจึงได้สิ้นสุดลงอีกครั้ง

หลังจากยุทธโศกได้ยุติไปในช่วงสงคราม และกลับมาตีพิมพ์อีกครั้งใน พ.ศ.2489 พบว่าบทความที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือ มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคว้นหลงหลังสงครามสิ้นสุดลง เช่น บทความเรื่อง *ข้อคิดหลังสงคราม* (ส.สรา นุชิต, 2490: 13 – 39) ซึ่งผู้เขียนได้เขียนถึงผลกระทบหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการทหาร หรือบทความเรื่อง *ความเป็นกลาง* (ประหยัด อจลภูมิ, 2489: 59 – 67) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการวางตัวเป็นกลางของประเทศต่าง ๆ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

และบทความเรื่อง *ทำไม...นอร์มันดี* (วัลลภ โรจนวิสุทธิ์, 2490: 31 – 46) เป็นต้น

หลังรัฐประหาร พ.ศ.2490 บทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขึ้นมาบริหารประเทศอีกครั้งของทหารมีมากขึ้น เช่น บทความเรื่อง *รัฐสภากับการทหาร* (พโยม จุลานนท์, 2491: 124 – 131) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขึ้นมาบริหารงานของคณะรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งมีคณะรัฐประหารควบคุมอยู่อีกระดับหนึ่งโดยนายควงพยายามที่จะเสนอรัฐสภาในการห้ามทหารเข้ามามีบทบาททางการเมือง โดยคณะรัฐประหารไม่เห็นด้วยกับการเสนอต่อรัฐสภาในประเด็นดังกล่าว ซึ่งทำให้ในเวลาต่อมา นายควงถูกบังคับให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง

นอกจากนี้ยังมีบทความเรื่อง *สัญลักษณ์ของนักการเมือง* (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 87 – 90) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการที่ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดยผู้เขียนได้ยกเหตุการณ์ในขณะที่ตนเองเป็นนักเรียนนายร้อยซึ่งอยู่ในช่วงเวลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกจะมีการสอนไม่ให้ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งหากทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองแล้วจะทำให้เกิดการแตกแยกกันทั้งในเรื่องของความคิดเห็นและอุดมการณ์ทางการเมือง นอกจากนี้การเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองของทหารยังทำให้วินัยของทหารหย่อนยานอีกด้วย (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 87-90 อ้างถึงใน ทักซ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 340) ซึ่งงานเขียนของร้อยเอกเปรมชัย วิตตะสะท้อนให้เห็นว่า ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกนั้น

การสอนให้นักเรียนนายร้อยไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่เมื่อจบการศึกษาแล้วนายทหารเหล่านี้กลับไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 340) เนื่องจากทหารตระหนักว่า ตนเองมีหน้าที่ในการปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนและของชาติ ซึ่งทำให้ทหารมองว่า หากการกระทำใดๆ ของรัฐบาล ทำให้เกิดปัญหาทำให้ทหารในฐานะของของผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกป้องประเทศจำเป็นต้องเข้ามาทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ดังกล่าวโดยการทำรัฐประหาร เพื่อเข้าควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองให้อยู่ในความสงบและขึ้นมาจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาบริหารงานด้วยตนเอง

นอกจากนี้ ร้อยเอกเปรมชัยยังได้มีการเขียนบทความเรื่อง *รักชาติจะดีอย่างไร* (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 97 - 82) โดยเนื้อหาของบทความนั้นได้กล่าวถึงการรักชาติที่เปรียบดั่งเงาตามตัวที่ติดตัวทุกคนมาตั้งแต่เกิด และการเกิดลัทธิชาตินิยมในสมัยที่ผ่านมาเป็นสิ่งที่มักถูกตำหนิจากประชาชนอยู่เสมอ ซึ่งผู้เขียนมองว่าลัทธิชาตินิยมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งควรเห็นใจ และเป็นสิ่งที่ทำให้ไทยรอดพ้นจากการถูกกดขี่ได้ (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 80) นอกจากนี้ยังมีบทความของร้อยเอกเปรมชัยอีกเรื่องคือ *เหตุใดไทยจึงจน* (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 77 - 81) โดยบทความดังกล่าวเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ชาวจีน และต่างด้าวอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นสาเหตุของความยากจน อีกทั้งคนเหล่านี้ยังอยู่ในทุก ๆ ที่ประเทศไทย โดยผู้เขียนมองว่าการเข้ามาของคนเหล่านั้นจะทำให้คนไทยและลูกหลานในอนาคตเกิดความยากจน ซึ่งผู้เขียนได้มีการปลุกปั่นผ่านบทความดังกล่าวว่า

“ถึงเวลาแล้วหรือยัง? ที่วิญญาณแห่งความรักชาติของนักสู้แห่งบรรพบุรุษไทยจะได้ปลุกเร้าตื่น และลุกขึ้นพร้อมๆกัน” (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 79)

ซึ่งข้อความดังกล่าวมีเนื้อหาในเชิงรักชาติ และพยายามปลุกปั่นให้คนไทยเกิดความรังเกียจชาวจีนและคนต่างด้าวที่เข้ามายังประเทศไทย อย่างไรก็ตาม หากมองตามบริบทในเวลานั้นแล้ว ร้อยเอกเปรมชัยคือ นายทหารที่ศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกในช่วงของสงครามมหาเอเซียบูรพา ที่มีการสอนเกี่ยวกับความรักชาติ ทำให้บทความของร้อยเอกเปรมชัยจึงเกี่ยวกับความรักชาติและแสดงให้เห็นถึงกายคฤคคามของคนจีนและชาวต่างด้าวที่เข้ามาแย่งงานของคนไทย

บทความที่มีเนื้อหาทางการเมืองในหนังสือยุทธโกษาที่มีจำนวนมากชิ้น ทำให้เมื่อ พ.ศ.2490 ได้มีผู้วิจารณ์ หนังสือยุทธโกษาว่า มีเนื้อหาเป็นไปในเชิงการเมืองมากกว่าการนำเสนอความรู้ทางทหาร จึงทำให้บรรณาธิการต้องออกถ้อยแถลง โดยยืนยันว่า แม้ทหารจะถูกห้ามในการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือทำการช่วยเหลือพรรคการเมือง แต่ทหารไม่ได้ถูกห้ามในการแสดงออกทางความคิดเห็นทางการเมืองแต่อย่างใด (บรรณาธิการ, 2490: 97-98) จึงทำให้การแสดงออกทางการเมืองของทหารในหนังสือยุทธโกษาเป็นสิ่งที่พึงกระทำได้ อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือจะถูกวิจารณ์เช่นไร แต่ทหารเป็นจำนวนมากก็ยังคงส่งบทความที่เกี่ยวข้องการเมืองลงตีพิมพ์ในวารสารอีกหลายเรื่อง เช่น *พลเมืองทหาร* (วัฒนา พยัฆนิธิ, 2492: 17 -22) ได้ให้นิยามของพลเมืองทหารไว้ว่า พลเมืองในชาติมีหน้าที่ในการป้องกันประเทศชาติและให้มองว่ากองทัพที่เราเห็นอยู่นั้นคือ โรงเรียนสำหรับฝึกให้รู้จักการ

ปกป้องชาติ (วัฒนา พยัณนิธิ, 2492: 20-21) หรือบทความเรื่อง*หลักประจำใจสำหรับนักประชาธิปไตย* (พระยาอานาภาพไตรภพ, 2492: 69 – 76) ซึ่งได้กล่าวถึงหลักประจำใจของนักประชาธิปไตยไว้ 7 ประการ ได้แก่ การเคารพความคิดเห็นส่วนมาก การใส่ใจสามัคคี การเสียสละ การรักษาระเบียบวินัย การรู้แพ้รู้ชนะ มีศีลธรรม และการรู้จักรักษาสีทธิและหน้าที่ของคนไทยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งผู้เขียนมองว่า การรักษาลักษณ์ดังกล่าวจะสามารถจรรโลงประเทศชาติให้สามารถอยู่มั่นคงและถาวรได้ (พระยาอานาภาพไตรภพ, 2492: 76) เป็นต้น ซึ่งบทความที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองให้ทหารรู้จักหน้าที่ของตนคือการปกป้องชาติไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง นอกจากนี้ยังมีความที่เกี่ยวข้องกับการทหาร เช่น *วินัยเกียรติ กล้าหาญ สุจริต รักชาติ* (จุลธ (นามแฝง), 2492: 71 – 80) และบทความเรื่อง *ใครชนะในสงครามเกาหลี* (เกษม โชติดีติก, 2496: 15 – 26) เป็นต้น ซึ่งบทความที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นส่วนหนึ่งของบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทหาร ซึ่งทหารได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านหนังสือยุทธโศก

การแสดงออกทางการเมืองของทหารในช่วงทศวรรษที่ 2490 - 2500 เป็นช่วงเวลาที่ทหารจำนวนมากตระหนักถึงการถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในช่วงหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา ทหารเริ่มมีงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของคอมมิวนิสต์ และการทหารของสหรัฐเข้ามาตีพิมพ์ลงในหนังสือยุทธโศกเป็นจำนวนมาก เช่น บทความเรื่อง *คนอพยพหลบภัย และพลัดถิ่น* (พระยาอภัยสงคราม, 2499: 15 – 18) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการโจมตีลาวโดยกองทัพคอมมิวนิสต์ของโฮจิมินห์จนทำให้ประชาชนต้องอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

บทความเรื่อง *กำลังสำรองกองหนุนของกองทัพสหรัฐอเมริกา* (พนม โชติพิมาย, 2499: 11 – 24) โดยเนื้อหาของบทความกล่าวถึงการการจัดตั้งกำลังพลสำรองของกองทัพสหรัฐ และนำรูปแบบของการจัดตั้งดังกล่าวมาใช้กับกองทัพบกของไทย และบทความเรื่อง *ยุทธวิธีของไซเวียต* (ประยูร พุทธิกาญจนกุล, 2499: 61 – 86) เป็นต้น บทความดังกล่าวที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นบทความส่วนหนึ่งที่นายทหารในกองทัพเขียนลงในหนังสือยุทธโกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ทหารในกองทัพมีการตื่นตัวต่อการทหารของทั้งประเทศในโลกเสรีนิยม และคอมมิวนิสต์ เพื่อนำความคิดในการจัดรูปแบบกองทัพ หรือยุทธวิธีการรบของประเทศเหล่านั้นมาปรับใช้กับประเทศไทยในอนาคต

อย่างไรก็ตาม พ.ศ.2500 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นอีกครั้ง ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเป็นจุดเริ่มต้นการปกครองแบบเผด็จการทางทหารนับแต่นั้นเป็นต้นมา โดยเนื้อหาในยุทธโกษานั้นบทความโดยส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการทหารและยุทธวิธีทางทหารมากกว่าด้านอื่น ๆ รวมถึงการให้ความสนใจกับการสงครามในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสหรัฐอเมริกาซึ่งไทยได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ และการฝึกในกองทัพ (กนกวลี ชูชัยยะ, 2528: 131) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความคิดของทหารที่แสดงผ่านงานเขียนในยุทธโกษานั้นจะสอดคล้องกับบริบททางการเมืองการทหารคือการให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น

บทสรุป

หนังสือยุทธโกษา เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ทางทหารของกองทัพบกที่ทหารจะส่งบทความลงตีพิมพ์ในหนังสือเป็นจำนวนมาก ช่วงแรกคือในสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 6 เนื้อหาของยุทธโกษาจะให้ความรู้เกี่ยวกับการทหารสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกและการปรับปรุงกองทัพของสยาม เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เนื้อหาของยุทธโกษาจะสะท้อนความคิดของทหารเกี่ยวกับการปกป้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งแต่เดิมทหารจะปกป้องสถาบันกษัตริย์เท่านั้น รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญด้วย ต่อมาในช่วงสงครามมหาเอเซียบูรพา ทหารจะนำเสนอความคิดเกี่ยวกับความรักชาติและการปลุกใจ เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อสถาบันของทหารในช่วงของสงคราม และช่วงสุดท้ายคือช่วงหลังสงครามมหาเอเซียบูรพาจนถึง พ.ศ. 2500 ทหารจะมีการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองของทหาร ภัยคอมมิวนิสต์ และการทหารของประเทศคอมมิวนิสต์และเสรีนิยม เป็นต้น ดังนั้น งานเขียนในหนังสือยุทธโกษาจึงเป็นภาพที่สะท้อนความคิดของทหารในช่วงเวลาต่างได้อย่างชัดเจน แม้งานเขียนในหนังสือยุทธโกษาจะสะท้อนความคิดของทหารเพียงส่วนหนึ่งของกองทัพก็ตาม กระนั้นงานเขียนในยุทธโกษาก็แสดงให้เห็นว่า ทหารส่วนน้อยเหล่านี้มีความคิดต่อเหตุการณ์ทางการเมืองไปในทิศทางใด

บรรณานุกรม

- กนกวลี ชูชัยยะ. (2558). *พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475 – 2524*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม โชติดีติก, พลตรี. (2494, พฤศจิกายน). ใครชนะในสงครามเกาหลี. *ยุทธโศก*, 59, 15-26.
- ขุนถนอมนิติเวชช์, ร้อยโท. (2475, ตุลาคม). การหัตถทหารใหม่. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 2, 28-38.
- จตุรณ. (2492, ธันวาคม). วินัย เกียรติ กล้าหาญ สุจริต รักชาติ. *ยุทธโศก*, 57, 71-80.
- เจริญ วัฒนวงษ์คีรี, นักเรียนนายร้อย. (2476, มกราคม). ชาติที่พร้อมรบ. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 8, 2-11.
- แจ้งความหนังสือพิมพ์ยุทธโศก. (2435, กันยายน). *ยุทธโศก*, 1, 2-3.
- ชาน ชานใช้จักร, เรือเอก. (2484, มกราคม). ความสามัคคีคือกำลังใหญ่ของชาติ. *ยุทธโศก*, 45-49.
- ชื่น, ร้อยตรี. (2455, เมษายน). รายงานการศึกษาและการฝึกวิชาแพทย์ในสนาม. *ยุทธโศก*, 20, 376-392.
- เด็ก, ว่าที่ร้อยตรี. (2450, กันยายน). การสงครามญี่ปุ่นและรัสเซีย ซึ่งได้ทำมาแล้วต่อกันเมื่อเร็วๆนี้. *ยุทธโศก*, 16, 45-50.
- _____. (2450, พฤศจิกายน). ข่าวยเปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นรัสเซีย. *ยุทธโศก*, 16, 193-204.

- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2548). *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์, หม่อมราชวงศ์ประกายทอง สิริสุข และจ่างรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำรา-สังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์.
- บรรณาธิการแถลง. (2490, ธันวาคม). *ยุทธโศก*, 54, 97-99.
- ปิยนาด บุญนาค. (2550). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516)*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยูร พุกกาญจนกุล, พันโท. (2499, เมษายน). *ยุทธวิธีของโซเวียต*. *ยุทธโศก*, 64, 61-86.
- ประสิทธิ์ สุขีวะ, นักเรียนนายร้อย. (2476, มกราคม). *ขวัญของทหาร*. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 8, 21-23.
- ประหยัด อจลภูมิ, พลตรี. (2489, ธันวาคม). *ความเป็นกลาง*. *ยุทธโศก*, 52, 59-67.
- เปรมชัย วิตตะ, ร้อยเอก. (2492, มิถุนายน). *สัญลักษณ์ของนักรบการเมือง*. *ยุทธโศก*, 57, 87-90.
- _____. (2492, ตุลาคม). *เหตุใดไทยจึงจน*. *ยุทธโศก*, 57, 77-81.
- _____. (2492, พฤศจิกายน). *รักษาดีจะดีอย่างไร*. *ยุทธโศก*, 57, 97-82.
- ผิน, ร้อยโท. (2450, มีนาคม). *กองทัพบกอังกฤษในปัจจุบัน*. *ยุทธโศก*, 16, 619-625.

- ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ทหารบก. (2476, มีนาคม). การศึกษาของนักเรียน นายร้อย. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 13, 41- 49.
- พนม โชติพิมาย, พลจัตวา. (2499, พฤศจิกายน). กำลังสำรองกองหนุน กองทัพบกสหรัฐ. *ยุทธโศภ*, 63, 11-24.
- พระยาทรงสุรเดช. (2475, กันยายน). การป้องกันการต่อสู้เครื่องบิน. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 1, 7-18.
- พระยาสิทธิราชเดโช, พลตรี. (2435, พฤศจิกายน). คำนำว่าด้วยลักษณะ การทหารในยุโรป. *ยุทธโศภ*, 1, 67-68.
- พระยาอภัยสงคราม, พลเอก. (2499, พฤศจิกายน). คนอพยพ, หลบภัยและ พลัดถิ่น. *ยุทธโศภ*, 62, 15-18.
- พระยาอานุกาฬไตรภพ, พลตรี. (2492, พฤศจิกายน). หลักประจำใจสำหรับ นักประชาธิปไตย. *ยุทธโศภ*, 57, 69-76.
- พโยม จุลานนท์, พันตรี. (2484, ธันวาคม). กรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโด จีนฝรั่งเศส. *ยุทธโศภ*, 50, 19-41.
- _____. (2491, เมษายน). รัฐสภากับการทหาร. *ยุทธโศภ*, 52, 124-131.
- พิน ริตาคนี, นาวาเอก. (2485, มกราคม). สงคราม หรือสันติภาพ. *ยุทธ โศภ*, 50, 65-72.
- ภารดี มหาขันธ์. (2518). *การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เยรินี, ร้อยเอก. (2436, กรกฎาคม). คำนำว่าด้วยคำนำว่าด้วยวิธียุทธศึกษา. *ยุทธโศภ*, 1, 67-78.

- ร.ร.ภ. (2476, กรกฎาคม). ทหารของชาติ. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 40, 18-27.
- วัฒนา พยัฆนิตี, ร้อยเอก. (2492, มิถุนายน). พลเมืองทหาร. *ยุทธโศภ*, 57, 17-22.
- วาด, ร้อยเอก. (2450, กันยายน). การเปลี่ยนแปลงทหารบกในประเทศจีน. *ยุทธโศภ*, 16, 34-44.
- วัลลภ โรจนวิสุทธิ์, พันตรี. (2490, กุมภาพันธ์). ทำไม...นอร์มั่งดี. *ยุทธโศภ*, 52, 31-46.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2516). *พระประวัติจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช*. กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหารบก.
- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพิชญ์โกลกประชานาถ. (2450, พฤศจิกายน). แก่ความเข้าใจผิดที่คลาดเคลื่อนในข่าวเปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นกับรัสเซีย. *ยุทธโศภ*, 16, 416-428.
- _____. (2452, กุมภาพันธ์). คำแนะนำในการประลองยุทธ์กองผสม. *ยุทธโศภ*, 18, 499-590.
- _____. (2452, สิงหาคม). พงษาวดารความเปลี่ยนแปลงในวิธีการทำสงคราม. *ยุทธโศภ*, 17, 937-958.
- _____. (2454, มิถุนายน). กฎว่าด้วยอำนาจการลงอาญาทหารบกและคำอธิบาย. *ยุทธโศภ*, 20, 529-549.
- สมบูรณ์ วิริยสิริ, นักเรียนเทคนิค. (2484, กุมภาพันธ์). เครื่องบินดำทิ้งระเบิด. *ยุทธโศภ*, 50, 41-46.

- สูตรจิต จารุศร์ณี, ร้อยโท. (2475). เทิดรัฐธรรมนุญ (ฉบับพิเศษฉลอง
รัฐธรรมนุญ). *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 2-4.
- ไสว เกตุสุวรรณ, นักเรียนนายร้อย. (2475, ธันวาคม). สงครามอเมริกาญี่ปุ่น.
หนังสือพิมพ์ทหารบก, 11, 24-31.
- ส.สรานุชิต, พลตรี. (2490, กรกฎาคม). ข้อคิดหลังสงคราม. *ยุทธโฆษ*, 52,
13-39.
- แสวง ทักษะสุด, พันตรี. (2484, พฤศจิกายน). รักษาดีต้องสร้างชาติ. *ยุทธ
โฆษ*, 50, 45-51.
- หลง ใส่ลายสือ. (2548, พฤษภาคม). พระสยามเทวาธิราชปางประทับนั่งฝีมือ
ใคร?. *ศิลปวัฒนธรรม*, 307, 24-27.
- หลวงประสิทธิราชศักดิ์, ร้อยเอก. (2435, พฤศจิกายน). คำนำว่าด้วยการ
ธรรมเนียมทหารประเทศเยอรมัน. *ยุทธโฆษ*, 1, 51-52.
- _____. (2436, พฤษภาคม). คำนำว่าด้วยความเสียดาย. *ยุทธโฆษ*, 1, 290-
291.
- หลวงพลพิณัยการ, พันตรี. (2475, ตุลาคม). คำอธิบายธรรมนูญการปกครอง
แผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 2, 52-
58.
- หลวงรณสิทธิพิชัย, ร้อยเอก. (2475, พฤศจิกายน). ถ้อยแถลง. *หนังสือพิมพ์
ทหารบก*, 1, 1-7.
- _____. (2476, ธันวาคม). ทหารกับการเมือง. *หนังสือพิมพ์ทหารบก*, 6,
54-62.

หลวงสารานุกรมประพันธ์, พันตรี. (2475). ทหารรัฐธรรมนูญ (ฉบับพิเศษฉลอง
รัฐธรรมนูญ). หนังสือพิมพ์ทหารบก, 142-155.

อัจฉราพร กมุตพิสมัย. (2542). กบฏ ร.ศ.130 กบฏเพื่อแนวคิด
ประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.

อัศวจารุ. (2476, กุมภาพันธ์). การทหารกับการเมือง. หนังสือพิมพ์ทหารบก
, 2, 51-57.

อุดม พุทธิเกษตริน, พันตรี. (2482, พฤศจิกายน). แนวหลัง. ยุทธโศก, 50,
47-64.